

Joanna Batorová

Chmurdálie

ROMÁN

přeložila Michala Benešová

Chmurďalie

Joanna Batorová

Chmurdálie

PASEKA

Přeložila Michala Benešová

Vydáno s laskavou podporou Ministerstva kultury
České republiky

CHMURDALIA

Copyright © Joanna Bator, 2010

© for Czech edition Nakladatelství Paseka s. r. o., 2020

Cover Photo © Dagmar Hochová - heirs, 2020

Translation © Michala Benešová, 2020

ISBN 978-80-7637-035-7 (tištěná kniha)

ISBN 978-80-7637-149-1 (Epub)

ISBN 978-80-7637-151-4 (Mobi)

ISBN 978-80-7637-150-7 (PDF)

Cosi stříbrní se v mracích v chmurné dáli.

Bolesław Leśmian, *Štěstí*

*„Janičko, nemůžeš věřit všemu, co lidi říkají.“
„Já vím, mami, ale můžu to vyprávět dál.“*

Ilustrowany Kurier Polski,

Krakov, 20. prosince 1942

Každý příběh musí mít začátek...

Pod oknem mým cigánka stojala, celá krví zbrocená, zpívá dceři Jada Chmurová. Matka ze sebe doluje hlas, vábí zpěvem Sirén a poskakuje jako na drátku. Dcera leží nehybně a tiše, jak usnula, tak spí. Probud' se, Šípková Růženko! Dominika matčina slova neslyší, jen jalové zvuky, poletují kolem jako částičky hmoty ve vodním víru. Nejhorší je, že ve spánku nedokáže nic spočítat. Začíná od jedné, ale dvojka už uniká, rozplývá se a místo ní připlouvají bílá hejna, shluky, roje, mraky. Občas cítí Dominika vůni a chytá se jí jako Ariadniny nitě; kořeněnou vůni koloniálů a exotických tržišť, o kterých kdysi četla, promísenou s pachem spáleného masa.

Epicentrem bílých explozí je Dominičina hlava, přesněji její pravá polovina. Odtamtud se rozlévají vlny bolesti, postupně slábnou a doznívají na bříškách prstů. Ty se lehounce chvějí v rytmu vnitřních výbuchů. Od okamžiku, kdy zraněnou Dominiku našli vedle hořícího auta, neotevřela oči ani neřekla jediné slovo. Spala ve valbříšské nemocnici, spala během cesty na německou kliniku, kam ji převezli díky Gražynce a jejímu německému manželovi. Spala dokonce i ve vrtulníku! Tady taky spí; kóma, říkají doktoři, a to slovo Jadu děsí, protože za těch osmnáct let už si na potřeštěné a nezbedné děcko, co nikdy neposedí, zvykla. Probud' se, prosí proto zoufale, probud' se, zpívá. Už nějakou dobu, kterou ale tady, kde Dominika je, nejde spočítat, se z běloby vynořují věci ne-věci, bezbarvé, nespočítatelné a rozechvělé. Možná pronikají do Dominičina spánku díky čiperné a klevetící matce, která bdí nad její

postelí. Ty úlomky světa jsou bílé jako chodidla Panny Marie v neděli, jako mouka z mlýna pradědečka Adama, jako její zrnka tančící ve světle pronikajícím spárami; Dominika by k nim ráda zvedla ruku těžkou jako kámen. Jsou bílé jako pomerančové květy ve valbříšské oranžérii, jako sněhové pusinky, které Jaďa pekla dceři v kuchyni na Pískovém vrchu. Dominika téměř cítí na jazyku jejich chuť a polyká slinu. Bílé pusinky a moučkový cukr, ve kterém jsou obalené kostičky lokumu, sladká chuť chleba se smetanou. Dominika si pamatuje ruku babi Kolomotivy, která ji tím chlebem krmila u bílého stolu. Bílé zuby řeckého chlapce, který se zakusuje do sladké želatiny, usmívá se a utíká, až mu aktovka na zádech poskakuje. Dominika mu zkouší úsměv oplatit, ale hned vedle se vynoří popel, bílé kosti, a její úsměv zamrzá. Dominika vidí bílé schody vedoucí k moři a rozeběhne se po nich. Běží pořád rychleji a rychleji, hlavně dál od smrti a rozpadu. Jenže obraz splaskne jako mýdlová bublina, ještě než se jí podaří doběhnout k vodě. Místo toho se objeví bílé copy dávno ztracené tety Bašeňky prozpěvující o holčičce malince sladké jako šunka a med; pach spáleného masa. Najednou Dominika zahlédne ohořelé zbytky domu babičky Zofie v Zálesí, padá na ně sníh, ve větru se kinklají prostěradla ztuhlá mrazem a narážejí o sebe jako kosti. Dominika cítí novou krásnou vůni i známý strašlivý zápach, někdo zpívá, pod oknem mým cigánka stojala, někdo volá její jméno, jako by z plných plic křičel do hluboké studně: Dominiko!

Proud ji unáší vzhůru, odkud se ozývá hlas. Dominika cítí cosi, co by mohlo být pohybem a životem; jedna, šeptá, anebo

se jí zdá, že šeptá. Přímo nad ní je už jen tenká vrstva ledu nebo zrcadla, stačí ji rozbít a přesvědčit se, komu ten hlas patří. Pak přijde po jedné dva, tři, svět. Dominika vkládá do onoho jedna veškeré úsilí, mělo by být první kostičkou domina, tou na začátku. Není přece nic krásnějšího než pořádek číslic. Hlas ji dál vábí a přivolává; teď už ví, že je krásný, a chce jeho směrem natáhnout ruce, hned ale slábne a cítí, že to nezvládne, teď ještě ne; propadá se zpátky do temnoty, nehybnosti a ticha. Bříšky jejích prstů znovu procházejí záchvěvy, které vidí jen její matka Jaďa, ale té nikdo neuvěří, tím spíš, že pohyb hned ustane a prsty, které už už nabíraly barvu, zase zblednou.

Nezdálo se mi to, utvrzuje se Jaďa o zázraku a polsky volá na sestřičku. Pečlivě odděluje každé slovo a zřetelně artikuluje, jako by to mělo něčemu pomoci, jako by se díky tomu začala slova v různých jazycích navzájem podobat. Pohnula! Rukou! Jaďa je o tom přesvědčená, takže dupe nohou a křičí. Pohnula! Rukou! Jak může nerozumět polsky?! Jak může nerozumět, když člověk zřetelně a pomalu říká, že pohnula! Rukou! Moje dcera! Mává černošské zdravotní sestře rukou před obličejem a přehnaně rozmáchle předvádí ten nepatrný pohyb, jehož byla svědkem. No, pohnula, takhle, jako kdyby chtěla něco chytit, na Panenku Marii to můžu odpřisáhnout!

Když Jaďa uviděla Sáru na německé klinice nedaleko Mnichova poprvé, nestačila se divit. Panenkomarjá! Byla v šoku. Gražynka ji přesvědčovala, že Sára Jacksonová je důvěryhodná a zkušená ošetřovatelka, které může spící dceru s klidem svěřit. Ale panenkomarjá! Jaďa dlouho přesvědčená nebyla. Protože co je to za pořádek? Proč se má o Dominiku starat zrovna ona?

To nemaj někoho jinýho? Má tady snad někoho podmáznout? Od huby si utrhne, úspory zašité pod podšívku kostýmku vytáhne a někomu je dá, jen aby měla Dominika to nejlepší, ne jen tak něco. Normální člověk by se z těch nervů zvencnul, všechno se mu může v tom Eneser pomotat. Jaďa se bála, že se Dominika probere, když u ní zrovna nebude, a vyděsí se černé Sáry. Jenže ještě víc se bála, že se její dcera neprobudí vůbec. Gražynka si byla od začátku jistá, že se Dominika z kómatu probere; vzbudí se, říkala, jen klid, a Jaďa jí hrozně chtěla věřit, ale taky ji rozčilovala ta klidná jistota, s jakou Gražynka přistupovala k jejímu neklidu a nejistotě. Jasnovidka jedna, bručela, jehlu už sotva navleče, slepá je jak patrona, a do budoucnosti prý vidí! Když uviděla Sáru, div že se s Gražynkou nepoštěkala; div že jsem se s ní nepoštěkala, bude Jaďa vyprávět, až se nemocniční hrůza stane minulostí. Celá černá, a má něco vědět o všech těch přístrojích připojených k Dominice, když pro ni, Jaďu, je to španělská vesnice? Má vědět a nepoplést všechny ty tlačítka, páčky, knoflíky a hadičky? Černá je, ale vlasy má obarvený nažluto, zastřižený těsně u hlavy, taková potrhlice. Kdo kdy viděl černý Němce? Poturčený, to možná, to se dneska stává, ale úplně černý? Černý jako uhel, se žlutýma vlasama? Jaďe se to moc nezamlouvá, nikdy neměla takový potřebětnosti a potrhlý výmysly ráda. Když zjistí, že je Sára Američanka, náladu jí to nezvedne, Eneser, Amerika a kóma, to už je prostě moc. Pohnula! Rukou! Sára Jacksonová kontroluje údaje na monitoru, kde pohyb, který matka zahlédla, není vidět nebo znamená něco méně důležitého, letmou srážku elektronů, neznatelné setkání mozkových vln, a uklidňuje tu,

kteřou už dávno uklidnit nejde a která navíc nerozumí ani anglicky, ani německy.

Když ošetřovatelka odejde, povzdechne si Jaďa Chmurová tak, jak to umí jen ona. Pomalu se nadouvá jako nafukovací plážový míč, vzduch postupně vyplňuje její lýtka, stehna, hýždě i zakulacené břicho, roztahuje se v hrudníku a oblých ramenou, a pak jako by si na ni někdo sedl, vzduch uniká a uniká; je s podivem, že z Jady nezůstane na podlaze jen zmuchlaná hromádka kůže. Ona ví, že dcera pohnula rukou, však ta černá potřeštěnka se žlutýma vlasama ještě zjistí, že měla pravdu. Když Jaďa vypustí vzduch, začne chodit a povídat, nic jiného už pár týdnů nedělá. Říkali, aby na spící dceru mluvila, jenže nevěděla, jak začít, protože jak má mluvit na někoho, kdo neodpovídá, neusměje se, neodsekne, trčí z něho hadičky a celou hlavu má zafačovanou? Začínala a v půlce věty zase končila, prosila, probuď se, holčičko, opakovala, probuď se, a já dojdou po kolenou poděkovat Panence Marii na Jasnou Horu, hudrovala, vstávej, hernajs dudy, nebo tady zaklepu bačkorama, musíš pořád dělat potíže? Jak dlouho jde takhle spát? To mi děláš naschvál?! Matce natruc?! Panenkomarjá! Jaďa nedokázala najít slova pro takové mluvení do spícího ticha, pro takové neposlouchání. Až jí Gražynka poradila: mluv, jako bys psala dopis. Představ si, že je Dominika daleko, že odjela třeba na prázdniny nebo studovat do Varšavy, že je v cizině a ty jí píšeš v klidu u stolu. Ve své kuchyni na Pískovém vrchu sedíš a píšeš o tom, cos dělala, i o tom, co ještě ne, o tom, co si chceš pamatovat a co naopak zapomenout, o dobrém i o špatném, co ještě nestačilo dobře dopadnout. A až ti dojdou slova

a zůstanou jen samé drobečky, něco z nich slep, a když to na mluvení nebude, zpívej, Jaďo, zpívej.

Jaďa najednou uviděla začátek toho, co chce říct, povzdychla si a začala: holčičko. Začíná, holčičko, a nevydrží se dít na místě ani přestat mluvit, jako by její slova a procházky kolem postele dokázaly vykompenzovat ticho a dceřinu nehybnost. Jaďa vypráví o tom, co dělala, i o tom, co ještě ne, o tom, co si zapamatovala, i o tom, co mělo zůstat zapomenuté, o dobrém i špatném, co ještě nestačilo dobře dopadnout. Vypráví o rostoucích cenách a stoupajícím tlaku, o padajícím dešti a klesajícím tlaku, o křečových žilách a nadějích do budoucna, budoucnost by byla nádherná, kdyby třeba vyhrála v loterii. Co všechno by si pořídily! Mohly by si ve Szczawnu Lázních něco postavit, tam, co si vybudovali vily zbohatlíci z Valbřichu, čtyři pokoje a jenom pro nás, holčičko, se zahradou, s terasou. A v létě by na celý červenec jezdily do Sopot nadýchat se jódu. Jaďa vypráví o duchovi svého manžela Stefana, který ji občas v Babylonu navštěvuje a vysedává ve svém hnízdečku před televizí; zjevuje se jenom, když je sama, a kromě Dominiky a kněze u zpovědi o tom nikomu neřekla. Sledují spolu losování sportky a jako pokaždé nevyhrávají, protože když máte v životě pech, nebude to ani na onom světě lepší. Pak následuje jako obvykle film o přírodě, Jaďa by se na něj sama neřekla, ale se Stefanem, to je jiná. Jednou spolu viděli dokument o varanech komodských a Jaďa se tak vystrašila, že nemohla ani usnout. Holčičko, jak já jsem se vystrašila! Panenkomarjá, ti varani! Jaďa Chmurová proto spící dceři vypráví o varanech, že jsou velcí jako draci, mají

obludné tlamy, žijí na exotických ostrovech a jsou naprosto předpotopní. Předpotopní, představ si to. Jaďa převaluje na jazyku slova, která se jí líbí a nikdy dřív neměla příležitost je použít, jako by právě ochutnala čerstvoučký tatarák: varani komodští, holčičko, předpotopní. Žerou jediné maso, jako tvůj nebožtík otec, i když ten k němu musel mít brambory. Vzpomínáš? Jedině s brambůrkama, Duněčko, prosil o ty brambory. A panenkomarjá, holčičko, jaké mají ti varani huby! Prý jim z nich hrozně táhne, těm předpotopním varanům komodským. A plivou a chrčí jako Juzek Sztygar, když se před Babylonem zleje Alpou. Představ si, takový varan jen klapne hubou a slupne celý tele, prase nebo černocho z nějaké vísky na ostrově Komodo. Oni jsou tam totiž černí jako ta sestřička, kdybys ji, holčičko, viděla! Panenkomarjá! Černoušek Bambo v Africe žije si blaze, kůži má černou jako ty saze. Jen počkej, až ji uvidíš! Už jenom kvůli tomu by ses měla vzbudit. Na světě je tolik zvláštních věcí, varani, dcery, co celé týdny spí, černé ošetřovatelky, až z toho jde Jadě Chmurové hlava kolem. Ta černá potřeštěnka má zadek dvakrát tak široký jako Jaďa a holka, co matce nadávala do tlustochů, ještě na vlastní oči uvidí, jak takovej tlustoch doopravdy vypadá. Holčičko, matka přibližuje obličej k uchu spící Dominiky a pronikavým šepotem se pokouší prodrat do jejího spánku, holčičko, ona má prdel jak štýrskéj valach a očima blejská, až z toho jde strach, i když se zdá, že holka je to čistotná.

Když už Jaďa opravdu nemá co říct, začíná zpívat o cigánce, co pod oknem stojala, celá krví zbrocená, protože to jí zpívala její matka Zofia ve vzácných chvílích, kdy měla

náladu na zpívání. Jaďa viděla poslední cikánské tábory v Zálesí, z keřů planých malin pozorovala lesknoucí se koňská břicha a dlouhé sukně žen, které mohly být dneska tady a zítra úplně někde jinde, a do té doby si možná nějak poradí bez vlastní kuchyně plné porcelánových dekorací z Włocławku i bez pečlivě vyleštěného lina. Ta nemožná možnost naplňuje Jaďu nepochopitelným smutkem. Jaďa zpívá, voči mi říkaly, že nadešla hodina vodloučení, tak sem s nim vodešla do noci ponurý a zlý. Neplač, mamičko, ach né, tvý slzy nepomůžou, mou ránu hlubokou nevyléčeš. Byl mi nejdražší, kdo srdce mi vzal. Podvedená žít bych nechtěla dál.

Některá z těchto slov k Dominice proniknou, vidí je zesopda jako podbřišky listů spadlé na led. Jsou dokonale žilkované jako vitráže, mají tvar, který říká, že existuje předtím a potom, že existuje vůně; jedna, počítá. Něco se začíná dít a Dominika cítí, jako by procházela tak úzkým tunelem, až jí dochází dech a zanedlouho se uduší. Křičí proto z plných plic, ale z jejich úst nevyhází žádný zvuk. Místo, kde jí pomalu srůstá lebka, bolí tak, jako by se její hlava znovu tříštila a odhalovala vnitřek pokrytý blánami a bílé kosti. Dominika vidí vířící kruhy běloby rozpálené jako žhavé železo a vrací se tam, kde neexistují čísla ani slova. Mozek je velice citlivý, vysvětlují lékaři zoufalé Jadě, jako pudink ve skle; stačí maličko zatřást a neštěstí je na světě a vaše dcera měla prasklou lebku. Je zázrak, že přežila. Musíme čekat, opakují. Lékaři vidí, že došlo k narušení mozkové aktivity osmnáctileté Dominiky Chmurové, vidí drobný defekt, jehož význam vyjde najevo, teprve až se dívka probudí. Jedna, myslí si Dominika, ale jedna je ostrým kouskem kovu, který

se zabodává do rozbolavělého masa a nedokáže pohnout světem ustrnulým před víc než dvěma měsíci. Po každém pokusu prorazit tvrdý lesklý povrch nad sebou padá zpátky tam, kam dosáhnou jen rozředěné a poloprůsvitné bílé stíny.

Čím víc Dominika mlčí, tím víc Jaďa mluví, a čím víc je její dcera nehybná, tím víc pohybu je v matce kroužící po nemocničním pokoji jako bělostný brouk. Přichází každé ráno, vozí ji Gražynka a večer ji musejí silou vyhánět, vyčerpanou celodenním vyprávěním, ale dál neúnavně pobrukuje, pod oknem mým cigánka stojala, celá krví zbrocená, voči mi říkaly, že nadešla hodina vodloučení. Jaďa si ani nevšimne, kudy vede cesta do domu Kalthöfferových, a nikdy jí nepřijde na mysl, že strávila už skoro dva měsíce v Eneser, o kterém kdysi snila, když si prohlížela módní katalogy firmy Otto. Celou tu dobu strávila u Dominičiny postele a později jí v paměti pohřbí, zarytě bude opakovat: co já jsem měla za život, z Pískového vrchu jsem nikdy nevytáhla paty dál než do Svinouští nebo Karpacze. Když se jedinkrát odjela povyrazit do Varšavy na setkání s Isaurou a Leonciem, cestou zpátky se jí v jídelňáku kvůli těm flákačům od plotny udělalo špatně, nechala se totiž zlákat a ochutnala dršťky.

Když začne podzim a vůně kouře z polí zavane až do nemocnice, Jaďa dál tráví čas u Dominičiny postele. Ani neví, pokolikáté už zpívá, neplač, mamičko, ach né, tvý slzy nepomůžou, mou ránu hlubokou nevyléčeš. Vítr přibouchne okno a v tu chvíli otevře Dominika Chmurová oči.

Gražynka chodí několikrát za měsíc do lesa rozprostírajícího se hned za pásem polí; vidí ho z oken svého domu, tmavomodrou rozcuchanou linku stromů na kopci. V celé vesnici Mehrholtz to nikdo jiný nedělá, protože se tak úplně neví, či ten les je, svého času se o něj vedl spor, který dodnes neskončil. Les z každé strany obklopují pole, spořádaná pole, která mají své majitele, ale les není ničí a z domu Gražynky a Hanse Kalthöfferových k němu vede jediná cesta.

V Mehrholtzu jezdí lidi do supermarketu autem, jak se sluší, pěšky chodí leda tak do kostela nebo do pekárny. Když už procházka, tak pěkně svátečně po parku, anebo se projít po obchodním centru, ale žádný les. Takové věci jsou nepřipustné, nepřipustná je i sama Gražynka Kalthöfferová, za svobodna Rozpuchová, ženština polského a navíc velice podezřelého původu. V Mehrholtzu je spousta lidí, kteří by ji sem vůbec nepustili, kdyby do toho měli co mluvit. A že toho namluví! Mluví a spoléhají na to, že váha nahromaděných slov té cizí ženské přitíží. Frau Korn vyhlíží za záclonou a potom vypráví dalším zájemcům o novinky ze života manželky jejich Hanse, a že jich je spousta, jak ta Polka lítá pořád venku jako pominutá a do lesa chodí, jak ona tak drze do lesa leze, zajímalo by mě, proč furt leze do toho lesa. Frau Zorn, která má pozorovatelnu ve vedlejší domě, odpověď zná, protože má odpověď připravenou na všechno, určitě si tam na někoho vlezl! Vleze si, vleze, souhlasí Frau Korn. Když už znají základní fakta, může se představitost Frau Korn a Frau

Zorn vydat po stopách Gražynky, která to v lese dělá vestoje a přidržuje se přitom stromu, vleže na lesní trávě, divoce, jako zvíře, a kdo ví, jakými ještě jinými cizokrajnými způsoby, coura, eine Schlampe, taková už holt je. Sousedky nenechají na polské Hansově ženě nit suchou. To má doma málo práce? Doma je práce, ale kdo ví, co může být v lese, který nikomu nepatří? A když Gražynka z lesa zase vyleze, tak s nějakým podobným přivandrovalcem, jako je sama. Kočka, pes, černoška. Černoška, černá jako ďábel, opakuje s rozkoší tu Frau Korn, tu Frau Zorn. Přivedla z lesa černou ženskou se žlutýma vlasama, to není normální, normální věci dokážou lidi tady v Mehrholtzu odlišit od těch nenormálních na první pohled, a tak to taky má být. Vzdechá Frau Zorn, vzdechá Frau Korn, kdyby se tak Hans oženil s nějakou zdejší, měl by líp uklizeno i pořádně navařeno, výživně a úsporně. Jako by nestačilo, že krmí a šatí cizí fakany, ještě si ta jeho poběhlice místo sezení na zadku běhá po lese. Pořád někde trajdá, jako by to ani nebyla manželka, ale nějaké zvíře ženského rodu, milá Frau Korn, viděla jste ji naposledy? Viděla, Frau Zorn, potvrzuje Frau Korn. Kdo ví, koho zase přivede? Frau Korn a Frau Zorn doufají, že se to dozví jako první, jen když zůstanou v pohotovosti na svých stanovištích za záclonami. Shodují se, že od Gražynky, manželky jejich Hanse, se dá čekat cokoli, oči má divoké a cizí, vlasy dlouhé a nabarvené. Frau Korn i Frau Zorn jsou přesvědčené, že ženy by se měly od jistého věku stříhat nakrátko, slušně oblékat a na zahradě chovat pořádného psa, co na cizího štěká ještě dřív, než ho zmerčí. Ale u Gražynky? Vzdechá Frau Korn, vzdechá Frau Zorn. U manželky jejich

Hanse se furt motají nějací nalezcenci, křížené potvory, co se lísají ke každému. Pes se musí vycvičit! A koček má tolik, že je nikdo nespočítá. Frau Korn a Frau Zorn se shodnou, že kočku vycvičit nejde, ale když se jí nedá najíst, začne sama lovit, aby nechcípala hlady. Gražynčiny sousedky rády počítají, takže počítaly s tím, že vztah jejich Hanse s Polkou nepřezhije zimu, nevydrží až do podzimu. Nedomluví se, milá Frau Korn. Vyžene ji zpátky na východ, milá Frau Zorn, i s těma jejíma fakanama a krátkýma sukýnkama. Kdo to kdy viděl? Ony nikdy nic takového neviděly, ani Frau Korn, ani Frau Zorn, samy před sebou předstírají, že jim vůbec není příjemné pozorovat něco, na co nejsou zvyklé; lepší se na okna jako přísavky, a kdyby mohly, přisály by se rovnou na Gražynku. No prosím! Například ráno míří Gražynka do stodoly oblečená jako na nějakou slavnost, volánky, puntíky, půlka zadku venku.

Frau Korn ji viděla na vlastní oči, může to odpřisáhnout, když pod falešnou záminkou vypůjčení sekačky na trávu navštívila souseda chvíli potom, co si z Polska přivezl tu svoji protivnou manželku, která jako manželka nevypadala a nevypadá; proto může odpřisáhnout, že ji viděla. Frau Korn má spoustu zkušeností s vrháním rychlých pohledů, které jako golfové míčky zapadnou do té správné dírky, přesně a téměř nehlasně, lup, lup. Pak s Frau Zorn probírají přesné trefy a porovnávají si je. Když nemají nic nového, vzpomínají na ty starší a ještě je krapet okoření, převalují triumfy na jazyku a vysávají z nich to nejsladší. Frau Zorn hodila okem směrem k veprínu Hanse Kalthöffera, takhle moderní nikdo v okolí nemá, a v obdélníku světla zahlédla cosi jako taneční pohyb,

který tam neměl co dělat, protože ve vepříně se přece netančí, zum Teufel! Frau Korn se málokdy stalo, že by první pohled vyžadoval korekci, a přesto si až při druhém pohledu všimla, že Gražynka skutečně tančí. To je k nevíře! Hudbu neslyšela, jen pochrochtávání prasat, které se jí taky zdálo nějaké bláznivé, protože do rytmu vrtícího se zadku té Polky navlečeného do červené látky s bílými puntíky vychrochtávala melodii *Macareny*. Gražynka vrtěla boky a ovíjela se zelenou hadicí na mytí podlahy. Taky to ale mohl být had, protože jen síly pekelné dokázaly Frau Korn roztančit. Skoro ji na místě trefil šlak, když si uvědomila, že místo aby se hrůzou otřásla, natřásá se.

Roztančená manželka Hansovi vysvětlovala, že díky hudbě prasata líp rostou a jsou šťastnější, jen ať se podívá na ty jejich rozesmáté rypáky, uši radostně vytrčené. Být šťastný je důležité, i kdyby pašáci zanedlouho zamířili pod kudlu. Prasečí život se od lidského zas tolik neliší, každý v životě potřebuje tanec a hudbu, i květiny, kterým Gražynka vždycky při zalévání zpívá. Ze začátku Hanse trápilo, že kvůli tomu tančení a bordelu wie bei Hempels unterm Sofa uteče to, co mělo být včas hotové, naplánované se nestihne a povinnosti i termíny vyletí komínem. Prasata ale i přes chaos a nepravidelnou dobu krmení rostla líp než sousedovic, a to znamenalo peníze, a peníze zase věci, které chtěl Hans směnit za Gražynčino štěstí. Ze začátku jí proto kupoval to, co podle jeho názoru ženy ke štěstí potřebují: šátky, parfémy, přívěsky, náušnice, mohérové svetříky, šperkovnice, ozdobné rámečky na fotky, komplety hedvábného spodního prádla zabalené v krabičce s elegantní

mašlí. Kupoval domácí přístroje a těžký dubový nábytek, čím víc nábytku, tím líp: konferenční i noční stolky, poličky na drobnosti, řasené záclony a elektrické multifunkční roboty, pozlacené sádrové sloupy, úplně jako pravé, pod květináče, pod hifi věž, pod elegantní repliku Venuše Mélské, která se ovšem podle Hanse nemohla Gražynce krásou rovnat. A taky pěkné lampy blikající třemi barvami do rytmu hudby, kterým Gražynka říkala disco světla, protože tak se jim říkalo ve Valbřichu a závidělo se těm, kteří měli disco světla z Eneser, takže teď má disco světla v každém pokoji, proč by taky ne, když je v každém z nich něco, co vyluzuje zvuky. Gražynka tak milovala hudbu, že se kolikrát ani nemohla rozhodnout, čím začít den, a tak v každé místnosti hrálo něco jiného a ona pobíhala po domě s barevnou prachovkou, v každém pokoji tančila jinak a rozvířovala částičky prachu. Vypadalo to, že Gražynka po žádném z těch dárků nemiluje Hanse ani víc, ani míň, po nějakém čase začal mít štedrý manžel k vlastnímu údivu podezření, které ho až do smrti neopustí, že ta žena lačná jeho těla a hudby ke svému štěstí žádné věci nepotřebuje, protože jejímu štěstí nic neschází. Všechny mixéry a kruhadla vyzkoušela, aby udělala manželovi radost, ale pak je pohodila ve své velké kuchyni, kde se na nich usazoval prach, zatímco ona hnětla těsto a vyráběla závitky vlastníma rukama. Když se svými dcerami bez otců a Hansovým synem pekla koláče, byly zdi, strop i podlaha pokryté vrstvou cukru, skořice a kakaa. Hans seděl v koutě kuchyně s mísou po sladké hmotě, kterou mu dovolili vylízat, sledoval holky nepodobné ani své matce, ani sobě navzájem, syna, který naopak

jako by mu z oka vypadnul, a říkal si, že takhle vypadá štěstí: roztančená žena, dobře živené děti a mísa s klikyháky sladké hmoty. Když se pak s Gražynkou miloval v manželské posteli s baldachýnem, kterou sám vybral, protože jen takové královské lože mu přišlo pro milovanou ženu dost dobré, a šeptal, Graschynka ich liebe dich, nacházel pod jazykem sladkou chuť koláčů, strouhaného kokosu, slazené pomerančové kůry a rozinek sultánek.

Gražynce se ze všech Hansových dárků nejvíc líbil walkman, díky němu mohla mít hudbu neustále u sebe, i když pracovala nebo šla do pekárny. Dovedla tančit na cokoli, a když jeli s Hansem do supermarketu, kupovala si kazety s písničkami Abby i argentinským tangem, s německými šlágry i americkým popem, s rockem i operními hity, v nichž její tělo dokázalo objevit rytmus, jaký by nezaslechnul žádný ze tří tenorů. Její ramena se dávala do pohybu, aby pak jako na houpačce rozpohybovala prsa a nakonec boky, a to i při tak málo tanečních kouscích jako je Penelopina árie z *Návratu Odyssea do vlasti*. Zatanči mi, prosil Hans, a Gražynka tančila, a i když tančila krásně, se zavřenýma očima, s růžovými rty, v legínách s leopardím vzorem a v puntíkových šatech, jejího muže přepadala melancholie, jako by ji už ztratil, protože věděl, že by tančila stejně, stejně krásná a šťastná, i kdyby tady nebyl, i kdyby vůbec neexistoval.

Když byly Gražynčiny dcery malé, nehnuly se od ní na krok, zahledené do jejího těla, které jim připadalo obrovské a krásné ve své živočišnosti, tělo jako kolotoč otáčející se pořád rychleji a rychleji, až člověku dochází dech, ale stejně se

nemůže přestat točit, zalykat proudem vzduchu vonícího po matčině potu. Tančíme! volala na ně a ony, bez ohledu na to, jestli byly zrovna v chudém domě nebo bohatém, začínaly poskakovat, vířit a podupávat, dokud se neunavily, nedostaly škytavku, nezačaly se na posteli nebo matraci rozložené na zemi, která se dočasně stala jejich lůžkem, zájkat smíchy. Grażynka měla určité podezření, kdo může být otcem její nejstarší dcery, vysoké a hubené Růženy, jejíž obličej jí neustále připomínal cosi, co se odehrálo v městečku jménem Radomsko, nebo možná v Petrkově, protože v Čenstochové už asi ne. Dokonce Růženu kolikrát prosila, postav se z profilu nebo skloň hlavu, prohlížela si její milou, ale nevýraznou tvářičku, ovšem až když začalo děcko ve věku sedmi let experimentovat s líčením a přimalovávalo si modrou barvu očí a červeně pusy, přivedlo tím matku na stopu. V případě mladší Anděly, která byla malá, baculatá a tmavá, neměla Grażynka žádné konkrétnější podezření než to, že muselo jít o jednoho z těch šesti ve Skierniewicích, pokud to tedy nebyl ten hu-beňour z Varšavy, jak přemítala ve vzácných chvílích, kdy jí téma otcovství vůbec přišlo na mysl. Nejmladší Chava měla v papírech jméno Monika, Monika Rozpuchová, otec neznámý, protože Chavu nechtěli Gražynce na valbřišském úřadu zaregistrovat, vysvětlovali jí, že to jméno není polské a v seznamu jmen ho nenajdou, anebo otlá úřednice prostě jen znala nechvalnou pověst Gražynky Rozpuchové a naštvála ji další extravagance, se kterou vyrukovala. Jak to, že není polské, když ho zná z Polska? vysvětlovala Grażynka, kde, když ne v Polsku, žila Chava, manželka Ludka Borowice, fotografa

z Kamieńsku, kterou všechno dojímal, říkala polsky dobrý den a měla krásné oči? Nakonec souhlasila s Monikou, protože ji pravidla a právní předpisy stejně houby zajímaly, takové blbosti, pokrčila rameny, a Chava zůstala dál Chavou. Ani v jejím případě se Grażynka otázkou otcovství příliš nezabývala, možná to byl Janek z Valbřichu, chudák, co měl ženu ve cvokhausu, možná pravá ruka náměstka ministra z Varšavy, anebo kulhavý Mirek od žampionů, co hrál na tahací harmoniku, a pokaždé když se na nejmladší dceru zadívala, říkala, haló, haló, Chavo, Chavo, tady máma, aby roztékanou holčičku nějak ukotvila v proměňujících se reáliích dětství. Až u Hanse začala být Chava přítomnější, až teď bylo vidět, jak je vysoká, urostlá a silná; už v páté třídě začala trénovat vzpírání a náruživě se s otčímem poměřovala v páce. Grażynka ze sebe dávala dětem tolik, aby se radovaly, když ji vidí, ale zase ne tolik, aby musely každý dar odmotávat z role ozdobného papíru matčiny obětavosti. Co to, Jaďo, znamená, že se obětuješ? divila se. Nemůžeš Dominiku prostě milovat? Psi nalezence nevychovávala a polodivoké kočky, které jí lezly po stolech a gaučích nebo se povalovaly v atlasech postele s baldachýnem, netrestala, ani děti nechtěla přizpůsobovat žádnému obrazu, od začátku je pokládala za svébytné jedince, kteří jí byli jen na čas svěřeni. Roky utíkaly, dcery se od Gražynky pořád víc odpoutávaly a nezanechávaly po sobě rány, život je zaváděl na lepší i horší místa, ale v žádném z nich nemohly říct: je to tvoje vina, mami, ani: to všechno díky tobě; nějakým zázrakem, který Gražynce nejedna matka záviděla, z nich vyrostly ženy přesvědčené, že jsou tam, kde by měly být, že jejich těla

i myšlenky patří jen jim. Ona sama chvílemi zapomínala, že byla tolik let matkou tří holek nepodobných ani jí, ani sobě navzájem, protože mateřství zabíralo jenom jeden z koutů jejího srdce. Nekritizovala jejich rozhodnutí a to, co se jejím dětem v životě přihodilo, přijímala bez údivu, jako by vždycky věděla, že právě tak a ne jinak to skončí. Z nejstarší Růženy, kterou od dětství lákaly oční stíny a rtěnky, jimiž s oblibou zvýrazňovala své rysy, se v Mnichově stala kosmetička, Anděla, sběratelka receptů na sladkosti, si otevřela cukrárnu v Gelnhausenu, starém městečku v Hesensku, a její zahradní slavnosti prosluly v širokém okolí tím nejlepším Apfelkuchen a tučnou šlehačkou; Chava šla na sportovní gymnázium a začala sbírat první úspěchy v mezinárodních vzpěračských soutěžích. Jednou ji dokonce ukázali v televizi a celá vesnice Mehrholtz o tom mluvila, koukněte, koukněte, dcera té polské přivandrovalkyne dělá kariéru ve sportu, zajímalo by mě, kolik jí to sype. Gražynčino nejmladší dítě, Daniel, Hansův syn, o čemž nemohl mít nikdo pochybnosti, protože si byli nepopíratelně podobní, byl klidný, rozvázný a tichý chlapec; ve věku, kdy se jeho vrstevníci chtěli stát policajty, zločinci nebo požárníky, on říkal, že bude chovat zvířata jako jeho otec. Naprosto vážně opakoval, že bude žít v Mehrholtzu a chovat zvířata, a co je ještě zvláštnější, své slovo dodržel.

Když se dcery odstěhovaly, Gražynka svých večerních procházek po lese nenechala a Hans už se dávno přestal ptát, proč tam chodí, hlavní je, že se domů vrací stejná, nebo dokonce ještě krásnější, s vlasy zářícími rosou a očima tak černýma, jako by se do nich vpila temnota. Někdy ji doprovází nová

kočka nebo nějaký psí nalezenec, jindy má v ruce větvičku jeřabiny nebo svazek bylinek, do něhož každou chvíli zanoří obličej. Každému, kdo ji pak zahlédne, dokonce i Frau Korn a Frau Zorn schovaným za záclonami, najednou vytanou na mysli slova, která běžně neužívá, například mořské vlny, propasti, mořské panny, rozvířené hlubiny; obrazy z nějaké knihy nebo třeba školní výlety do muzea, kde na stěnách visely portréty žen s perleťovými těly, které se, nestoudnice jedny, koupaly v lesních jezírkách nebo nahé snídaly v trávě. Když přijde čas na Gražynčinu procházku, začne se Hanse zmocňovat neklid, protože i když se jeho žena pokaždé vrátí do domácího hnízda, cítí, že její výpravy jsou naprosto odtržené od něj, od jejich domu plného věcí, od jejich společného života. Za takových večerů vzduch houstne, jako by jejich dům zaplňovala mlha rozmazávající obrysy přístrojů a shlukující se po koutech; Hans Kalthöffer proto sleduje, jak si Gražynka natahuje gumáky, omotává si krk šátkem, ve dveřích se k němu otáčí. Zamává jí a nasadí rozjuchaný obličej, jako že o nic nejde, je to jenom procházka. Ona mu odpoví úsměvem, který jeho obavy nevyvrací ani nepotvrzuje. Hans Kalthöffer, chovatel prasat z vesnice nedaleko Mnichova, cítí, že v tu chvíli mu žena, do níž se zamiloval v tanečním sále sanatoria ve Szczawně Lázních, a matka jeho syna patří ještě míň než normálně. Co je moje, je tvoje, opakoval Gražynce od chvíle, kdy se poznali, i když ze začátku, než se naučila německy, prostě jen přikládal její ruku na různé věci, na dům, vzduch nad polem, horizont, svůj růžový hrudník porostlý světlými chlupy. Ona nikdy gesto svého německého manžela nenapodobila, nikdy mu ale

ani nelhala. Hans pozoruje Gražynku z okna až do okamžiku, než ji pohltí tmavý les, pak stojí a čeká; až když zahlédne, jak se vrací, oddychne si, posadí se na gauč a zapne televizi, aby to vypadalo, že v klidu sledoval zápas nebo pořad pro zemědělce.

Nejdřív projde Gražynka kolem vepřína, který jí patří, pak se po svém poli vyšplhá na kopec, kde vstoupí do lesa, který nepatří nikomu; ať už je jakákoli denní doba, v lese vládne šero, světla ani zvuky z vesnice neproniknou mezi stromy rostoucí tak hustě, jako by střežily nějaké tajemství. Gražynka jde dál a dotýká se přitom kmenů, i přes perfektní zdraví měla odjakživa slabý zrak, což jí ovšem nijak zvlášť nevádí. Její puntíkatý šátek povlává ve větru a Hans za oknem si tu a tam všimne záblesku červené mezi stromy, který hned zase zmizí jako sfouknutý plamínek. Na kopci, uprostřed lesa, co nikomu nepatří, se Gražynka posadí na kámen tak hladký, jako by ho vyplivlo moře, a dívá se na dům, který z téhle vzdálenosti připomíná domeček pro panenky, čtverec temnoty s vykrojenými okýnky světla. Les kolem ní šumí jako vlny, vzduch je osvěžující a čistý; Gražynka odsud vidí svůj život a je to jediné místo, kde pro ni má minulost význam, i když ani tady není sledem po sobě jdoucích událostí, ale kaleidoskopem, v němž se pokaždé objeví jiný vzor. Jsou tu věci, které se staly, ale už neexistují, věci, které se nestaly, ale jsou, i spousta věcí, které se teprve odehrají; je tady Růžena a Anděla, je tady Chava, tři ženy, po nichž pojmenovala své dcery, ty jsou tady taky, jednou malé, jindy dospělé, rozesmáté, s pusami upatlanými od čokolády. Normálně Gražynka nepřemýšlí o předtím a potom, protože by si musela připomenout, kolik jí je let, což by z ní

udělalo jednu z nejstarší matek, jaké světová medicína zná. Její život je permanentní teď, jehož středobodem je ten ošklivý a bohatý dům v německé vesnici, její manžel, který se vyzná v chovu prasat a kolikrát po nocích pláče, když si prohlíží rodinné fotografie, syn Daniel, který vypadá jako jeho otec, protože jedině on po něm skutečně toužil. Sama Gražynka po žádném ze svých dětí netoužila, nic jí nescházelo ani ve chvíli, kdy neměla nic vlastního kromě starého gramofonu po Němcích vykopaného na dvorku a Halina Chmurová jí v zanedbaném valbřišském činžáku šila sukně z plínek obarvených načerveno. Ze svého místa v lese, který nikomu nepatří, vidí Gražynka minulost i budoucnost, které jako planety obklopené mlžným oparem krouží kolem jejího německého domu, jenž je však zcela náhodným a nestálým středobodem vesmíru.

Kromě Valbřichu se proto objevuje i městečko Kamieńsk ležící mezi Kleszczovou a Gorzkowicemi, skvrnka na mapě středního Polska, tak malá, že si jí všimne jenom ten, kdo se opravdu snaží a jehož pozornost neodvádějí dvě nedaleká města, taky nevelká a nehezka, Radomsko a Petrkov. Kamieńsk leží na písčité a neúrodné půdě, děti tady přicházejí na svět se schopností sbírat z polí kameny, kterých je rok od roku víc, jako by země zjara vypuzovala ze svých útroh tvrdé plody. Daří se tu borovicím, břízám a vřesům, místní lidé jsou nevysocí, vysušení a zemití, jejich těla mají barvu bramborové slupky. Když je válka nebo jiný vrtoch osudu zavedou daleko odsud, rozhlížejí se kolem, ale tak, aby pohledem obsáhli jenom to, co je na dosah ruky; začínají přistříhovat, flikovat,

slepotat, zabydlovat se, udit a kvasit, aby se zanedlouho cítili jako doma na nějakém Pískovém vrchu, v Greenpointu nebo Hammersmithu. Když se usadí jinde, příliš se nezmění, a když už se změnit musí, degenerují a vymírají; takhle to dopadlo, říkají, doběhli nás, naříkají, ale my se zase postavíme na nohy, vyhrožují, když je osud tak zkrouhne, že sotva popadají dech. Ty, kteří se jim nepodobají, obrušují tak dlouho, dokud je neobrousí a nepřizpůsobí obrazu svému, a pak je pojmenují po svém, říkají například, ty dvě, to jsou Čajíčkové tety, a hned se cítí jistější, protože nejhorší je pro ně to, co nemá jméno. Když válka smete židovské ševce, tesaře, nosiče vody, drobné obchodníčky, hokyně a fotografy, kováře a pekaře, bez mrknutí oka zaberou jejich místa v domech podél dlážděných uliček Kamieńsku. Jenom Marianna Gwózdźová si občas povzdychne, jó, Židovky, ty dělávaly takovou sladkou směs s rozinkama a mrkví, cimes nebo nějak tak jí říkaly, nemohla jsem se jí nabažit, ale samotné se mi nikdy nepovede. To se holt měla zeptat dřív, než se po nich slehla zem. Kdybychom se Marianny Gwózdźové ještě trochu vyptávali a nalili jí další štamprli domácího meruňkového likéru, vypila by ji, zbytek by se zakloněnou hlavou vylízala a pak by si možná vzpomněla, že Židi ještě mívali na dveřích takovou věcičku, něco jako dřevěnou krabičku, modlili se u ní, prohlížela si ji, když na ni o šábesu žena místního lékárníka volala Marianko! Marianko! aby jim šla zapálit v kamnech. Jak se to jenom jmenovalo? Marianna Gwózdźová, jedna z nejstarších obyvatel Kamieńsku, si občas představuje, že tady všechno zase vypadá stejně jako před válkou, jen ona je už někým jiným,

sedí na verandě Továrníkova domu, kde kdysi sloužila, a nikdo ji nehoní do práce. Popijí meruňkový likér Čajíčkových tet a přikusuje k němu sušenky, místo aby jako na smilování čekala na paní ze sociálky.

Lidi v Kamiěnsku možná nemají velké sny, ale často si pamatují velkou minulost – to je sen, který má nad tím upnutým k budoucnosti výhodu v tom, že se pokaždé splní. Pro jednoho je to dědeček, co měl polností víc než ostatní, až támhle k lesu, a když křiknul, hned poslouchali, ani je nemusel bít. Malá Gražynka měla ráda strážníka železniční trati Barnabáše Midziaka, který o dědečkovi vyprávěl tak, jako by byl jeho předek, bohatý sedlák, současně blízko, na dosah ruky, i velice daleko, jako by pokaždé odjížděl jedním z vlaků míjejících vechtrovnu, která nebyla větší než kurník, aby se už nikdy nevrátil. Zastavovala se tam, když se vracela ze školy, Barnabáš Midziak na ni mával z lavičky, kde ve volné chvíli kouřil vlastnoručně balené cigarety; posadili se a pozorovali koleje. Můj dědeček, vyprávěl Gražynce strážník trati, měl tolik polností, že když se ráno vydal s pluhem jedním směrem, vrátil se až kolem poledne, zatímco my s bratrem jsme koukali a koukali směrem ke Kleszczové, jestli už je vidět, a předháněli jsme se, kdo ho zmerčí jako první. A jak dokázal křiknout, když nebylo po jeho! Když křiknul, člověku až zvonilo v uších. Šlapali jsme všichni jako hodinky, ani bít nás nemusel. Pro ty, kterým na rozdíl od strážníka železniční trati Barnabáše nebylo dáno umřít v Kamiěnsku, tady dál tepe srdce příběhů. I příběh Antonína Mopsiňského, kterému v Kamiěnsku říkali před válkou Továrník, vyvěrá právě odsud

a perlí jako šampaňské o silvestrovské noci v klubu Bílý orel v Greenpointu. Síla jeho příběhu neslábne, přestože od okamžiku, kdy Továrník opustil Kamieńsk, uplynula už spousta let. Moje ctihodná prababička, říká Antonín Mopsiński, zatímco malá Grażynka obdivně hleděla na lesknoucí se knoflíky jeho kabátu; moje prababička z městečka Kamieńsk, říká Antonín Mopsiński i po té spoustě let a jeho vlastní americké vnučky Lilia Rose a Violet Rose se pod stolem spiklenecky pošouchují. Ten polský děda je ale trouba, co jim je po prababičce z Kamieńsku, praprababičce, nebo dokonce ještě starší praprabrababičce z éry prapradinosaurů; holčičky se zhluboka nadechnou a zkoušejí, kolikrát dokážou vyslovit pra na jeden nádech. Taková prababička by mohla bydlet maximálně v muzeu, a ne v jejich three-bedroom semi. Kromě toho se jim ale opravdu nechce mluvit polsky, k ničemu jim to není, bohatě stačí, že mají příjmení, co ani nejde vyslovit, Mopsinsky. Jejich táta, Napoleon, se navíc oženil s poloviční Indkou, takže vnučky dědy Mopsińského jsou trochu Polky, trochu Američanky a trochu poloviční Indky a kdo ví, co se k tomu ještě kde přichomýtl. Moje ctihodná prababička z Kamieńsku mi odkázala Napoleonův nočník, pokračuje vytrvale dědeček Mopsiński a Lilia Rose s Violet Rose zatínají nehtíky do kůže tak silně, až po nich zůstanou stopy, ještě chvíli a počurají se z tlumeného smíchu, který se jim dostal do mladičkových močových měchýřků, a teď hrozí, že vybuchnou. Napoleonův nočník! Ten děda je ale trouba. Nočník a praprababička. Táta jim nařídil, aby s dědou chvíli poseděly, protože dědeček už tady dlouho nebude, půjde do nebe, ale

holčičky nemůžou pach starého člověka vystát, později se chichotají a vyprávějí si, že smrdí jako vlněné ponožky sušené na radiátoru, použitá houbička na nádobí, koženková nákupní taška se dnem plným drobků, žíněnky v tělocvičně, fuj, fuj. Lilia Rose a Violet Rose mají bratra, který dědečka navštěvuje zvláště, protože chlapec je na svůj věk až příliš vážný a pištění sester ho rozčiluje. Jejich přemoudřelý bratr zdědil po otci jméno Napoleon, ale sestry mu říkají Napi-okapi a zlomyslně se ho vypyťávají na nočník. Napi-okapi! hulákají, když zahlédnou bratra, jak se s kamarády vrací ze školy, volal z Francie císař Napoleon a říkal, že jsi mu čmajzнул nočník! Napoleonův nočník, děda jim pořád vypráví o Napoleonově nočníku, skoro o ničem jiném už nemluví. Napoleonův nočník, jaká škoda, že už ho nemá, ukázal by vnučkám zlatý lesknoucí se nočník s vymalovanými květy, husary na koních a bůhví čím ještě. Byl by jim po smrti nočník francouzského císaře odkázal. Aby na něj nezapomněly, aby nočník uchovaly v dobrém stavu pro své děti. Napoleonův nočník ale bohužel zmizel, říká dědeček, on ho ovšem pořád vidí před očima a celý život v cizí zemi ho z očí své duše nespustil. V domu ctihodné prababičky v Kamieńsku, vypráví dál dědeček Mopsiński, prapraprababičky, napovídají vnučky a snaží se přitom nespát, no ano, prapraprababičky, se Napoleon zastavil po cestě z Ruska. Napoleon? diví se teatrálně vnučky a potajmu se pošťuchují, protože stejný příběh slyší na návštěvě v domově důchodců každý týden, stejně jako ho před několika desítkami let slyšela už Grażynka. Kdyby to byl aspoň náhrdelník, kufřík, prstýnky, ale nočník, co je v New Yorku komu

po nočníku, navíc starém a použitém nějakým Napoleonem? Na-po-leon? ptají se dědečka Mopsiínského jako každý týden; jako ty krémové řezy z polské cukrárny v Greenpointu? No ano, odpovídá dědeček, Napoleon měl rád polské dortíky, pořád chtěl jenom ty polské napoleonky, tvrdil, že jsou nejlepší, dokonce lepší než francouzské. A nejvíc mu chutnaly ty v Kamiénsku, v cukrárně Matyáše Suligy, cpal se jimi, až mu pak museli vařit mátový čaj, protože měl slabý žaludek. Byly napoleonky lepší než tyčinky Mars? ptá se Lilia Rose. Lepší, přikyvuje dědeček, samozřejmě že lepší. A než Snickers? ptá se Violet Rose, protože když se zeptala sestra, nemůže ani ona zůstat pozadu. Lepší! Velký císař Francouzů a velký přítel Poláků Napoleon Bonaparte tvrdil, že nejlepší jsou polské dorty a polští vojáci. Žádné jiné vojáky on nechtěl, jenom ty naše. Moje ctihodná prababička ho chtěla ubytovat na statku, v pokoji pro hosty, ale on že ne, že bude spát v chalupě, kterou vidí z okna, přenocuje tam, aby byl nablízku vojákům. V tu ránu mu tam všechno přichystali, protože babička měla spoustu služebnictva, jéje, těch bylo, koberce mu tam donesli, postel tak velikou, že ji museli táhnout čtyři chlapi, i tapisérie rozvěsili po stěnách natotata. A nočník, nočník mu přinesla babička osobně a ještě ho cestou okrajem šatů naleštila, aby se blýskal. Chalupě, ve které vojevůdce nocoval, od té doby v Kamiénsku říkají Napoleonovka. Příklad dal nám Bonaparte, jak zvítězit máme, brouká si senior rodu Mopsiínských, a to už je na vnučky příliš, vyprsknou smíchy. Smích se rozsype všude kolem jako skleněné korálky, odrazí se od podlahy, vyskočí na křeslo, v němž pradědeček zabalený do deky

s úsměvem na rtech znehybní, zavře oči a ponoří se do jedné ze svých dřímot bližších smrti než spánku, kde se objeví Napoleon vracející se z Ruska, Kamiénsk, nočník, prababička i vnučky Lilia Rose a Violet Rose, úplný vodopád obrazů, které se při každém nadechnutí poskládají jinak, nejdou zastavit.

Antonín Mopsiński uchovával v Kamiénsku Napoleonův nočník, který velký vojevůdce použil, když při spěšném ústupu z Ruska ucítil puzení, jako relikvii. Vojevůdcův nočník stál ve vitríně kamiénského statku vždy pečlivě vyleštěný, celý se blýskal a klíč od zámku ležel zamčený v šuplíku stolu, v krabičce, která byla taky zamčená. Pan Mopsiński ho vlastnoručně vyndával a předával mladičké služce Marianně Gwóźdzové, hlavně ať je opatrná a umyje si nejdřív pazoury. Když měl vzácnější hosty, vyndával nočník z vitríny a ukazoval jim ho, dovolil, aby si sáhli, ačkoli se celý klepal, aby ho někdo neupustil a nepoškodil takovou cennou rodinnou památku. Statek v Kamiénsku, polnosti, les i Napoleonovku koupil Antonín Mopsiński pár let před válkou od statkáře, který zbankrotoval, ani tento detail však nemohl umenšit sílu jeho napoleonských snů a krásu vzpomínek. Když zaslechl, že statkář Eugeniusz Borowiecki z Kamiénsku vlastní Napoleonův nočník, nemohl spát, a když relikvii poprvé spatřil, věděl, že je to řízení osudu, nočník čekal právě na něj a všechno dohromady, včetně statkářových sklonů k dalekým cestám, karetním hrám a dostihům, dalo vzniknout sledu událostí vedoucích až k tomu, že se Antonín Mopsiński, továrník z Lodže, setkal s Napoleonovým nočníkem.

Antonína Mopsiňského Napoleon vždycky fascinoval, už jako kluk o něm přečetl všechno, co se v lodžských knihovnách dalo najít. Mladý Napoleon s rozevlátými vlasy v období Direktoría, vítězný vůdce od Slavkova, vládce světa promlouvající u pyramid, důstojný císař z Davidových obrazů. Mladý Antonín Mopsiňski si před zrcadlem zkoušel napoleonské pózy, hlavu vytahoval vzhůru, protože byl stejně jako francouzský císař malého vzrůstu, jednu ruku si dával za záda, druhou po Napoleonově vzoru na břicho a odříkával, vojáci, pamatujte, že z vrcholků těchto pyramid na vás shlíží čtyřicet staletí, nebo, od vznešeného k směšnému je jen krok. Starý Mopsiňski schovaný za rohem přivolával posunky manželku Mopsiňskou, aby se podívala, co jejich syn vyvádí, a jestli mu kvůli takovému blouznění nemají pustit žilou nebo zvýšit dávky rybího tuku, protože on jako otec je silně znepokojen. Malý Mopsiňski snil, že se stane historikem, když už se nemohl stát Napoleonovým gardistou, na jediného syna majitele továrny na knoflíky z Lodže však čekala jiná budoucnost a otec svému jedinému potomkovi vysvětloval, že knihy si bude moct číst po večerech, když už tedy musí, nebo na letním bytě, až pojedou do lázní, protože z knih žijí jenom ti, co se pro žádnou pořádnou práci nehodí anebo pocházejí z chudých židovských rodin. Nakonec se ukázalo, že Antonín Mopsiňski, omámený napoleonskými fantaziemi, má pro knoflíkový obchod obdivuhodný talent, protože všechna svá rozhodnutí analyzoval z pohledu bitevních strategií velkého francouzského vojevůdce; na perském koberci si skládal armády z knoflíků, přemýšlel a kouřil, aby nakonec dospěl k závěru, že nejlepší

bude získat kost na kostěné knoflíky a perlovou hmotu na ty perlové od arménského kupce, kterého ve městě ještě nikdo neznal a který měl díky tomu výhodné ceny. Antonín Mopsiński rychle ztrojnásobil otcův majetek a oženil se se ženou jménem Josefína, jak by si ostatně mohl vybrat Kristýnu nebo Jenověfu, když potkal opravdickou Josefínu, přestože ty druhé měly větší věno, živější temperament a byly krásnější. Koupil statek v Kamieńsku a syna, který se narodil rok po svatbě, pojmenoval Napoleon.

Statkář prodal Antonínu Mopsińskému všechno i s portréty a nábytkem, africkými soškami a dvěma vysušenými hlavami lidožroutů z Nové Guiney, porcelánovými servisy a rodinným stříbrem, a ten pěkný napoleonský příběh spolu s nočníkem přidal navrch. Statkář Borowiecki, který přišel o veškeré prostředky k životu, protože všechno šlo na splácení dluhů, a který plánoval spáchat čestnou sebevraždu, si na Antonínu Mopsińském vyměnil za Napoleona nočník vynutil gentlemskou dohodu. On, Mopsiński, u sebe v Kamieńsku přijme, ubytuje a v případě sňatku vybaví věnem dvě sestry bez příbuzných, respektive sestřenice, sirotky Růženu a Andělu Rozpuchovy z Čenstochové, jichž byl on, Eugeniusz Borowiecki, doposud zákonným a neúspěšným opatrovníkem. Ostudu mu nepřinesou; absolvovaly kurz domácích prací, souchotinami netrpí, jsou pracovité a silné. Továrníkovi z Lodže nepřišla za Napoleona nočník žádná cena příliš vysoká, takže si pánové plácli.

Eugeniusz Borowiecki z Kamieńsku zmizel a nikdo už o něm neslyšel. Na statku se záhy objevily dvě dívky neurčitého věku

i vzhledu. Antonín Mopsiński je přivítal, jako by byl odvěkým pánem tohoto místa, ukázal jim Napoleonův nočník za sklem, protože ani jednu ze slečen nepokládal za osobu hodnou toho, aby jim nočník vyndal, a pak už sestřám nikdy nevěnoval víc pozornosti ani se pořádně nenaučil, která z nich je vlastně Anděla a která Růžena. Jeho žena Josefína měla z nečekané společnosti radost, protože se v Kamieńsku s nikým nespřátelila. Na rozdíl od své jmenovkyně, lásky francouzského císaře, byla rozvážnou osobou bez sklonů k flirtování, navíc poněkud nešikovnou. Trpěla nespecifikovanou nemocí dělohy, která vyžadovala dlouhé sedací koupele v míse s horkým odvarem z bylinek, a často upadala do apatie. Oblíbeným koníčkem paní Mopsińské bylo pletení, štrikování, jak sama říkala, protože se domnívala, že je to francouzské slovo, a manžela i syna Napoleona, kterému doma říkali Poldík, při každé příležitosti obdarovávala svetry, ponožkami a šálami. Jen málokdy se přitom stalo, že by velikost seděla nebo že by byly oba rukávy stejně dlouhé, někdy dokonce obdarovaný ani nemohl příliš malým otvorem prostrčit hlavu, stál jako hloupý panák a nebyl dalek udušení. Paní Mopsińská pak jen smutně sledovala další ze svých porážek a slibovala, že to hned napraví, svetr pak určitě padne jako ulitý, zapomínala ovšem, co měla napravit a jak, takže další nepovedený výsledek jejího štrikování brzy prožrali moli. Josefínina rozřítost často vedla i k horším domácím katastrofám, než bylo přidušení pána domu či jeho potomka ve svetru s příliš malým otvorem pro hlavu. Jednou například zaklapla v kufru s vlnou francouzského buldočka a až když se definitivně rozložil, přivedla služku Mariannu

Gwózdźovou na stopu katastrofy nit zápachu silná jako provaz. Jindy se Josefína při koupání malého Napoleonka tak zasnila, že se dítě málem utopilo a museli z něj vodu vytřásat hlavou dolů, a co přitom bylo křiku, protože když visel v téhle nepříjemné pozici, kousnul ubohou Mariannu do lýtka. Ještě jindy zapomněla Josefína Mopsiínská při pletení, že si velikost pulovru pro manžela zkoušela jen na spodním prádle, a když vyšla do zahrady natrhat růže, svetr se postupně páral, až si paní Mopsiínská, udivená, proč na ni z cesty všichni civí, konečně všimla, že stojí jen v gatkách, spodničce a zbytku čehosi šedivého vlněného u krku. Josefínu nutnost přijmout pod vlastní střechu dvě nové obyvatelky netrápila, měla dokonce radost, doufala, že ji nová společnost třeba trochu rozhýbe. Možná by ses mohla trochu rozhýbat, říkával jí muž vyčítavě, když už mu jen sám fakt, že se jmenuje Josefína, ke štěstí nestačil; když jí koupil pejska, jakého měla císařovna, tak ubohé zvíře udusila, když si s ní chtěl zatančit, vyvrkla si kotník, když ji vzal na lov, postřelila notáře z Radomska. Pořád jenom sedí a štrikuje; tohle má být manželka? Co kdyby ses trochu rozhýbala, Josefíno?! Antonín Mopsiínski se pořád častěji zavíral ve své pracovně a o samotě obdivoval Napoleo-nův nočník.

Antonínu Mopsiínskému říkali v Kamieńsku Továrník, nikdo o něm jinak než jako o Továrníkovi nemluvil. Vědělo se, že je to Žid z Lodže, který se nechal pokřtít a za manželku má gójku, na takové věci měli místní nos a dokázali by je vyčmuchat i proti větru až do třetího kolene. Hned ze začátku Továrník dokonce přispěl na nové sochy křížové cesty vedoucí

ke kostelu, ale jinak se držel stranou a hodně času trávil v Lodži, kde musel dohlížet na obchody. Ještě nějakou dobu po válce si mohli návštěvníci kamiénského kostela přečíst na tabulce pokryté měděnkou jména štedrých dárců, Antonína Mopsiánského a Josefíny Mopsiánské, za svobodna Klocové. Jedné noci se ale do kostela kdosi vloupal, tabulku si odnesl, a k tomu přidal i dva stříbrné poháry a koberec zpod oltáře. Když pak pravnuke Antonína Mopsiánského Andrew, student Kolumbijské univerzity v New Yorku, přijede po mnoha letech do Kamiénsku pátrat po stopách svého předka, nikdo už si na Továrníka nevzpomene, ačkoli v kostele je na místě ukradené tabulky dál patrný světlejší obdélník. Kněz by mu rád pomohl, sám se o historii trochu zajímal, hlavně o středověk, ale kostelní archiv z méně vzdálených časů bohužel i s polovinou fary spolklly plameny, když Němci druhý den války shodili na Kamiénsk bomby. Pozval ale hosta z Ameriky na skleničku domácího vína a povídalo se jim tak dobře, že nakonec vyprázdnili tři lahve. Druhý den si Andrew Mopsinsky, s kocovinou a jazykem připomínajícím patku chleba pokrytou plísní, místo po tabulce pečlivě nafotí, k úžasu vikáře, který ho začne přesvědčovat, aby si vyfotil i celý kostel nebo obrazy místního umělce, který právě podle fotografie namaloval krásný portrét polského papeže, vidíte, jak si je podobný, jaké má barvy, lepší než ve skutečnosti. Měl by si vyfotit papeže, jinak bude v cizině ukazovat jenom fotku šedivé skvrny, a co si pak lidi o kamiénském kostele pomyslí? Mladý muž si na konci návštěvy v Kamiénsku vyfotil ještě zbytky statku a opuštěnou Napoleonovku, z poloviny zarostlou lopuchem;

přelezl plot a určitě šlápnul do nějakého hovna, protože Marianna Gwózdźová ho potom viděla, jak si otíral boty o trávu.

Napoleonovka, prostorná chalupa s doškovou střešou, která trůnila nad malými okny jako kožešinová čepice, stála ve vlhké zahradě sahající až ke břehům řeky Kamionky. Grażynka si dokáže vybavit každý detail toho domu z doby, kdy byl ještě plný života; okenice natřené nazeleno, texturu hrubých stěn, které rozpálené sluncem vypadaly jako živé a připomínaly kůži velice starého zvířete, vůni kyselého mléka, sušených hub a levandule, která byla tím prvním, co hosté pozvaní na čaj v síni ucítili. Grażynka nemusí zavírat oči jako dědeček Mopsiński, stačí, když vyjde z domu a zanoří se do lesa, aby zase viděla, jak v Napoleonovce u masivního dřevěného stolu sedí dvě ženy a malá holčička v záři petrolejky; ta holčička je ona a dvě zmíněné ženy Čajíčkové tety.

Posledními obyvatelkami Napoleonovky byly Růžena a Anděla Rozpuchovy, chráněnkyně původního majitele statku a hazardního hráče, které podle dohody přijal pod svou střechu Antonín Mopsiński. Nejdřív žily společně s rodinou Antonína Mopsińského, srdečně se s Továrníkem vítaly, zatímco on působil dojmem, že si musí pokaždé připomenout, co jsou ty ženské hergot zač; radovaly se a tiše přitom výskaly och a ach, ve svetrech, šálách a kabátcích, které pro ně štrikovala Josefína Mopsińská, hrály si s malým Poldíkem. Měly vybrané chování, byly nenáročné a tiché, obě s tmavě blondatými copy, šedivýma očima a mezírkou mezi horními zuby, ale zatímco rychlá a energická Anděla drmolila, spojovala slova, plýtvala přídavnými jmény a ve spěchu polykala

samohlásky, Růžena nad každým slovem přemýšlela a vzdychala, jako by jeho užití znamenalo nějaké vydání. Tato nepodobnost v podobnosti působila až nepatříčně a někteří obyvatelé Kamieńsku měli dokonce podezření, že to vůbec nejsou sestry, ba ani sestřenice. I přes Růženino a Anděli-no obyčejné vzezření, které nepohoršovalo ani nenadchávalo, existovala jakási obtížně zachytitelná drobnost, kvůli níž nikdy úplně nezapadly. V domácí hierarchii zaujímaly sestry anebo nesestry neurčité postavení, trochu nižší než Poldíkova guvernantka z Petrкова ovládající základy francouzštiny, ale bezpochyby vyšší než Marianna Gwózdźová a dvě služky z Kleszczové, takže si méně privilegovaní nápadníci mysleli, že jsou příliš nóbl, a ti výše postavení, že by se to neslušelo. Když je ostatní odepsali, protože jim na vdavky připadaly příliš staré, bylo jim jen něco málo přes třicet. Nikdy se nestaly předmětem milostných spekulací ani drbů. Růžena a Anděla si své vlastní společnosti cenily víc než setkání s muži a i tehdy, když je bratři Soplicovi z Gorzkowic vzali do Radomska do kina, o čemž nejedno děvče na vdávání snilo, působily dojmem, že se zajímají především o sebe navzájem. Na kamieńském statku plném průvanu a nevyužívaných pokojů se sestry nesestry věnovaly malování akvarelů, sušení bylinek a květů na potpourri, umně připravovaly léčivé likéry a sirupy; všude po nich zůstávala bylinkovo-lékárenská vůně čehosi, co příliš dlouho leželo ve skříni a sice se nezkazilo, ale rozhodně už nebylo čerstvé. Jejich bledé a nevýrazné obrázky zachycovaly jedinečnou mrtvou přírodu naaranžovanou na stole anebo moře, obě totiž snily o tom, že se jednoho dne vydají

k Baltu, zmiňovaly se o tom při každé příležitosti. Růžena a Anděla Rozpuchovy nalévaly čaj s grácií, oblékaly se na svůj věk až příliš střídmě, čerstvé koláče a ovoce rozložené na listech vinné révy servírovaly způsobem, který působil elegantně. Na rozloučenou věnovaly každému výslužku v podobě sklenice kysaného zelí, okurek v medu nebo marmelády a přesvědčovaly hosty, aby se zase brzy zastavili na čaj, třeba už příští čtvrtek. Dokázaly lehce a nezávazně konverzovat, kladly jen ty otázky, na které chtěl dotyčný odpovědět, protože se týkaly jeho zahrady, oltáře, dítěte, šatů nebo žaludečních vředů; tlumené výkřiky nadšení či údivu, jaké ze sebe Růžena s Andělou vydávaly, byly ideálně vyvážené a plně pochopitelné. Hostily čajem kněze, doktora, majitele koloniálu, ředitele pošty i paní lékárníkovou, a dělaly to ochotně, čímž ulevily roztržité a neustále štrikující paní domu. Když Antonín Mopsiński dospěl k závěru, že se Růženu ani Andělu nikdy provdat nepodaří, bez řečí se přestěhovaly do Napoleonovky, kde pokračovaly ve svých čajových dýcháncích nad domácími marmeládami a koláči, jako by si ani nevšimly, že jejich životní úroveň klesla od statku k doškové střeše. Začaly zavařovat, ve spíži jim neustále stály tři sudy nakládané zeleniny, do zelí přidávaly nápaditě jednou celá jablka, jindy papriku s kmínem; ti, kteří ochutnali, tvrdili, že je ta jejich zelenina zvláštní, ale kupodivu vynikající. Lidi věřili, že likéry, sirupy a šťávy jejich výroby pomáhají na celou řadu neduhů, a než se vydali k lékaři, často se u obyvatelek Napoleonovky radili, co je nejlepší na bolavý žaludek, chronickou krtici nebo zvonění v uších.

Růžena a Anděla Rozpuchovy měly schopnost nestrhávat na sebe příliš pozornosti; jejich existence si lidi všimli vlastně až v okamžiku, kdy se oddělily od rodiny Továrníka Mopsiňského a nastěhovaly se do Napoleonovky. Jakmile se ocitly mimo rodinné uspořádání, rozčilovaly a dráždily, no to jsou mi věci, říkali si obyvatelé Kamieńsku. Staré panny, které se nechaly vydržovat příbuznými, tady znali, na každém statku v okolí žila nějaká taková tetička z desátého kolene, sestřenka bez věna, tetinka v drátěných brýlích nebo jiná lehce postižená příbuzná, ale dvě neprovdané ženy, které spolu bydlely samy? Možná někde ve městě, v Petrkově nebo Radomsku, ale ne v Kamieńsku, leda že by takové spolubydlící už měly svůj věk a byly zjevně blízké příbuzné. Právě tehdy se jim začalo říkat Čajíčkové tety a tohle společné jméno všem zainteresovaným vyhovovalo; nevyslovená podezření zůstala nenazvaná, tím spíš, že na takové věci chyběla lidem v Kamieńsku slova. Čajíčkové tety vypadaly, že je nový přídomek těší, a rozhodně je těšil vlastní příbytek. Do oken Napoleonovky pověsily vyprané záclonky a závěsy, nabílily zdi a odplevelily zahradu, to všechno čtyřma rukama. Za teplých dní vysedávaly na lavičce a loupaly hrách nebo jablka; některé ten pohled rozčiloval, jako by nestačilo, že jsou takové zdvojené a neprovdané, ale navíc ani nevíte, jestli patří k pánům nebo obyčejným lidem, protože když se na ně člověk podívá, může to být tak i tak, jednou jsou nóbl vystrojené, jindy vyhastrošené s šátkem na hlavě loupou hrách. Občas vysedávaly Čajíčkové tety jen tak a dívaly se na cestu, jako by na něco čekaly, bez hnutí jedna vedle druhé, v houstnoucím šeru si byly hrozně podobné. Nakonec se dočkaly.

V Napoleonovce přišla na svět Grażynka, respektive na něj byla za jednoho březnového rozbřesku přinesená, když první vlna šedavého světla dopadla směrem od Kleszczové na okraj Kamiéńsku. Na svět ji přinesly minimálně tři osoby, nepočítaje neznámou matku, která ji nosila, a těžko říct, proč se světem stal právě Kamiéńsk, který se od okolních vesniček odlišoval jedině Kamiéńskou horou, podivným pahorkem, který v ploché krajině středního Polska působil jako hrudka pod vyžehleným ubrusem. To mikroskopické městečko, které byste si snadno spletli s vesnicí, leželo jako slepičí hovínko na rozcestí, odkud se šlo dostat do mnohem důležitějších míst; přes Kamiéńsk vedly cesty z Katovic do Gdańsku a z Varšavy až do Vídně, která se z perspektivy Kamiéńsku zdála tak vzdálená, až téměř neskutečná, ačkoli místní učitelka hudby Aurélie Borowiecká vytrvale trápila své žáky vídeňskými valčíky, á raz, dva, tři. Tvář první osoby, která Gražynku přinesla na svět, nikdo neviděl; fotograf Ludek Borowic trpící nespavostí a Marianna Gwózdźová, která v té době povýšila z Továrníkovy služebné na hospodyně faráře Venancia Pielasy, si sice v Kamiéńsku všimli cizí postavy, neshodli se ale na jejím pohlaví, věku ani oblečení. Ludek si byl jistý, že to byla žena, vysoká a zrzavá, běžela po cestě směrem k řece, jako by ji někdo honil, zatímco hospodyně oponovala, že viděl leda tak starou belu, koukněte se na něj, fotograf, a slepej je jak patrona, byl to chlap, malej, ale sporej, při těle, v klobouku jako cikán, a neběžel, spíš opatrně kličkoval, a takový opatrný kličkování v cikánském klobouku je jasný znamení špatného svědomí. Svědomí muže při těle a v klobouku, pokud to tedy

nebyla vysoká zrzavá žena, zůstalo tajemstvím, protože Ludek Borowic, fotograf z Kamieńsku, se nepřiznal, že ve skutečnosti viděl ženu středního vzrůstu, a to úplně zblízka, protože přišla až k jeho dveřím, aby na prahu nechala nemluvně zabalené do starých hadrů. Kdyby dveře otevřela krásná Chava, Ludkova žena, holčička by nejspíš zůstala v domě číslo sedm v Rovné ulici, mezi číslem pět, kde sídlila cukrárna Matyáše Suligy, a devět, kde provozoval kadeřnictví Tadeáš Kruk. Fotograf ale děti mít nechtěl, a kdyby se k tomu přiznal, určitě by ho v Kamieńsku považovali za podivína, takže raději dával najevo, že v otázce rozmnožování je něco špatně na straně jeho ženy. Vymyslel si zbabělou výmluvu, ačkoli zbabělec nebyl, a když vzdychal a šeptal přitom jméno své manželky, Chavo, draly se mu do očí slzy. V městečku říkali, že ji musí moc milovat, když se s ní nerozvedl, přestože je neplodná. Ludek neměl nic proti dětem jako takovým a ti zmenšení človíčekové, které fotil u příležitosti křtu, bar micvy nebo svatého přijímání, ho fascinovali, jeho rozhodnutí nemít děti však souviselo se strašlivým tajemstvím, se kterým musel žít a které si s sebou vezme do hrobu.

Nebohý Ludek Borowic, k jehož prahu Grażynku přinesli, měl dar předpovídat náhlou smrt, neviděl ji ve tvářích fotografovaných, ale na jejich podobiznách. Člověk, který měl umřít náhle, a ne po dlouhé nemoci, vypadal na Ludkově fotografii rozmazaně, jakoby roztřeseně, jeho obličej byl nevýrazný a zastřený. Otec, u kterého se ve stejném ateliéru učil fotografovat, na něj křičel, že má ruce tak akorát pro lopatu, a ne pro tak vytříbené umění, jakým je focení portrétů. Ptám se tě, hřímal

na syna, jestli takhle vypadá Marek Słowik? Ptám se tě, jestli má Marek Słowik takhle bledej ksicht a mrtvolný voči? Tohle je nákej duch, a ne Słowik! Starý Borowic umřel dřív, než vyšla souvislost mezi přsvětlenou fotografií a nešťastnou nehodou fotografovaného najevo. Ludkův otec právě mířil na poštu, s dopisem pro bratrance z Grodna v záhradě, když na lavičce před kamienským kostelem uviděl smrt; seděla tam a vyzobávala semínka ze slunečnice velké jako mlýnské kolo. Nepochyboval, že je to ona, takže jen ukázal na dopis, že by ho chtěl ještě poslat, jestli může, a ona jen pokrčila rameny: no prosím, ať ho klidně pošle, ona může počkat, až tolik zase nespěchá. Ludkův otec zemřel, aniž by si stihl splnit sen o cestě do Grodna, kde žila spousta jeho bratranců a sestřenic, jeden z nich se navíc jmenoval Ludek stejně jako on a jeho syn, taky byl fotograf, to je ale náhodička. Zajímalo by mě, vzdychal Ludek, Ludkův otec, jestli je ten Ludek z Grodna stejný jako já, nebo jiný. Nebylo mu však dáno zvědavost ukončit, protože smrt vyplivla poslední skořápku, proužkatou jako křídélka mandelinky bramborové, přistoupila k němu a vzala ho kolem ramen.

První smrt, kterou tehdy dvanáctiletý Ludek Borowic předpověděl, sáhla na Marka Słowika, chovatele dobytka z Kleszczové, kterého pod otcovým dohledem vyfotografoval u příležitosti úspěchu na každoroční výstavě dobytka. Dojnice Marka Słowika obsadila první místo a na fotografii se vyvedla, byla výrazná, srst se jí blýskala, až by se jí člověk nejradši dotknul, zatímco její majitel stojící vedle v hrdé a škrobené póze vypadal, jako by ho vymáchali v bělidle. Ludek dostal pohlavek, až

se skoro rozplakal, jeho otec začal fotografii retušovat a hudral přitom, že jenom takové nemehlo jako jeho syn může zpackat půlku snímku, protože kdyby celý, to by jeden ještě pochopil, on má ale jednu půlku jaksepatří a druhou zpackanou. Za týden zemřel Marek Słowik pod koly vlaku mířícího do Vídně, když přecházel opilý koleje, zatímco kráva se dál těšila dobrému zdraví a o rok později získala na výstavě další medaili. Ludek si mohl vybrat jiné povolání, jak mu občas našeptával hlas zdravého rozumu, ale vnitřní přesvědčení silnější než zdravý rozum mu naopak říkalo, že to osud si vybírá nás a nemá smysl pokoušet se pochopit, proč je tomu tak a ne jinak, vezměme si například jeho bohem vyvolený národ, bůh občas zjevně neví, proč to udělal, ale na to, aby všechno odvolal, už je pozdě. Pane Bože, vzdychal proto Ludek, a při každém vyvolávaném snímku rachotilo jeho srdce jako vlak, který přejel Marka Słowika, chovatele dojnic z Kleszczowé, protože když se na snímku objevila smrt, nedalo se už nic dělat. Smrt na fotografiích Ludka Borowice mohla být mladá, sotva opeřená, a to pak potřebovala tři až čtyři roky, aby dospěla, anebo už odrostlá, připravená a zářivá jako poleva na velikonočním koláči Matyáše Suligy – to se pak dala do práce během měsíce. Vladislava Przetaková, zachycená na snímku při svatbě s Vojtěchem Przetakem, spadla ze žebříku tak nešťastně, že už nevstala, veterináře Ludvíka Poznaňského, vyfotografovaného u příležitosti narození syna, kopnul kůň do hlavy, a malou Adu Witzovou, která spadla do staré studně zlákaná vlastním vzdáleným zelenkavým odrazem, vylovili až po dvou týdnech pátrání, a to jen proto, že v noci začala skruž studny

zelenkavě světlkovat, jak se na ni slétávaly celé houfy svatojánských mušek. Ludek ovládl umění retuše mistrně, takže když si zákazníci odnášeli snímek, na kterém stojí vedle dórského sloupu nebo na pozadí moře a na kterém si je smrt našla, ničeho si nevšimli, Ludek si pomalu zvykal, že jeho varování pronášena jako by nic – dávejte si pozor na vodu, Matěji –, jsou opravdu na nic, protože když si smrt jednou někoho vybere, vždycky ho nakonec najde. To nejhorší mělo ale teprve přijít a právě tehdy, hned po svatbě s krásnou Chavou, se Ludek rozhodl, že nebude mít děti.

Ze začátku Ludek Borowic, fotograf z Kamiénsku, nevěřil vlastním očím, protože na svatební fotografii Aliny, starší sestry Ady Witzové, mělo na sobě všech dvaatřicet hostů včetně novomanželů bílý stín smrti. Jako jinovatkou byli smrtí od hlavy k patě pokrytí Ida a Moše Lipszycovi, stejnou jinovatkou jejich čerstvě narozená dcerka Ida, mladí Dalia a Eli s holčičkami dvojčaty, Golda a Heršel Kacovi, majitelé železářství, i jejich děti, kromě Icka, který na snímku nebyl, a taky Janek, syn hodináře Felixe, který se nechal vyfotit ve studentské čepici, aby se hrdý otec mohl zákazníkům pochlubit, že jeho syn studuje v Lodži; smrt se jako celofán ovíjela kolem šocheta Mordky a jeho ženy, zrzavé Salome, smrtí byl zasažený i Ludkův strýc, taky Ludek, řezník Kowalski s obrovským břichem i jeho sestra, stará panna Vala, přítelkyně Ajla a Bajla i osm z dvanácti polských a židovských žáků z výletu k říčce Fryszerce; smrt zahalovala švadlenu Adi, která s tajemným úsměvem pózovala u sloupu, protože snímek měl být poslaný do Ameriky, kam se v jeho stopách plánovala vydat i Adi, aby se připojila ke

svému snoubenci. Ludek retušoval a plakal nad narůžovo dobarvenými Adinými ústy, která už byla mrtvá a při pohledu na Sochu svobody se úžasem neotevřou, plakal nad mrtvým břichem řezníka i Salomeninými ňadry, plakal nad Aurélií Borowieckou a jejím kaštanovým drdolem. Plakal i v den, kdy ho Chava poprosila, Ludku, vyfotografuj mě v těch krásných nových šatech, protože se kolem její siluety mihotalo neomylné znamení smrti, teprve dozrávající, ale stejně jisté jako v případě řady dalších obyvatel Kamieńsku, Kleszczové a Gorzkowic, které fotografoval. Ludek už nemusel litovat, že sám sobě nemůže pořídit snímek, aby zjistil, co ho čeká, protože věděl, že bez manželky nemůže být o žádném životě řeč. Právě proto si Ludek Borowic, fotograf z Kamieńsku, nemohl dítě, které kdosi zanechal před jeho dveřmi, nechat.

Schnul se a uviděl oči, pohlédly na něj zvláště dospěle a s vážností mnohem větší, než bylo samotné tělíčko, které vzal neobratně do náručí; neměl nejmenší pochybnost, že je to holčička. Ludek se rozhlédl, Rovná ulice byla prázdná a šedivá, jen na konci se nejasně rýsovaly obrysy kostela. Neměl moc času na přemýšlení, rozběhnul se tam se srdcem v kalhotách, aby nechal balíček na schodech fary. Kněze Venancia Pielase fotil nedávno, na snímcích mu vyšel celý a zdravý, výrazný; navíc věděl, že je to člověk, kterému může věřit, protože spolu vypili nejednu skleničku likéru Čajíčkových tet a rozmlouvali přitom o bohu. Ludek Borowic se schovával za rohem nejbližšího domu, okousával si nehty zničené chemikáliemi a čekal, až se objeví nová farářova hospodyně. Lidi v Kamieńsku znali zvyky druhých a o Marianně Gwóźdzové